

Social- och hälsovårdsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om könsfastställelse och till lagar som har samband med den

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om könsfastställelse och till lagar som har samband med den (RP 189/2022 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för betänkande och till grundlagsutskottet och lagutskottet för utlåtande.

Medborgarinitiativ

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande medborgarinitiativ:

- medborgarinitiativ MI 6/2021 rd Rätt av vara — medborgarinitiativ för en mer rättvis translag.

Utlåtande

Utlåtande har lämnats av

- lagutskottet LaUU 29/2022 rd

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringsråd Merituuli Mähkä, social- och hälsovårdsministeriet
- konsultativ tjänsteman Maija Iles, social- och hälsovårdsministeriet
- regeringssekreterare Sonja Jantunen, social- och hälsovårdsministeriet
- överläkare Tuula Kieseppä, social- och hälsovårdsministeriet
- lagstiftningsråd Elina Nyholm, justitieministeriet
- lagstiftningsråd Salla Silvola, justitieministeriet
- överinspektör Marjo Rantala, Diskrimineringsombudsmannens byrå
- assessor Tuija Sundberg, Försvarsmakten
- specialsakkunnig Heidi Keskinen, Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata
- häradsarkivarie Kaisa Myrsky, Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata
- professor Riittakerttu Kaltiala, Tammerfors universitet
- utvecklingschef Satu Majlander, Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- ledande sakkunnig Reetta Siukola, Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- administrativ överläkare Päivi Miettinen, HUS-sammanslutningen
- överläkare Aino Mattila, Tammerfors universitetssjukhus, transpolikliniken

Betänkande ShUB 42/2022 rd

- expert Matti Pihlajamaa, Amnesty International Finländska sektionen rf
- ordförande Kaisli Syrjänen, Intersukupuolisten ihmisoikeudet - ISIO ry
- vice ordförande Iiris Vesala, LHB-Liitto ry
- ledande expert Anna Moring, Nätverket för familjers diversitet
- ordförande Anne Ruusunen, Naisten rintama ry
- generalsekreterare Kerttu Tarjamo, Seta ry
- teologie magister Outi Huczkowski, Suomen ACC ry
- hälsovårdspolitisk expert Mervi Kattelus, Finlands Läkarförbund
- ansvarig för samhällsrelationer Karoliina Ketola, Finlands Olympiska Kommitté rf
- specialistläkare i psykiatri Teemu Kärnä, Psykiaterföreningen i Finland
- ordförande Jari Lipsanen, Finlands Psykologförbund rf
- expert Valo Vesikauris, Trans ry
- ordförande Tanja von Knorring, Transfeminina rf
- styrelseledamot Katja Wongui, Translasten ja -nuorten perheet ry
- ordförande Kasper Kivistö, Trasek ry
- sociolog Linda Hart
- professor Tapio Puolimatka
- företrädare för initiativtagarna Valo Vesikauris.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Människorättscentret
- barnombudsman Elina Pekkarinen, Barnombudsmannens byrå
- Äldreombudsman Päivi Topo, Äldreombudsmannens byrå
- inrikesministeriet
- finansministeriet
- jämställdhetsombudsman Jukka Maarianvaara, Jämställdhetsombudsmannens byrå
- dataombudsman Anu Talus, Dataombudsmannens byrå
- Centralförbundet för Barnskydd rf
- Sateenkaariperheet - Regnbågsfamiljer ry
- Barnläkarföreningen i Finland rf
- Trasek ry
- Befolkningsförbundet
- juris doktor Kristiina Kouros
- Brottpåföljdsmyndigheten
- Kyrkostyrelsen
- Utbildningsstyrelsen.

PROPOSITIONEN OCH MEDBORGARINITIATIVET

Propositionen

Regeringen föreslår att det stiftas en lag om könsfastställelse. Genom lagen upphävs lagen om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet. Dessutom föreslås det ändringar i steriliseringslagen, lagen om moderskapsunderstöd, folkpensionslagen, lagen om medicinsk forskning, lagen om avbrytande av havandeskap, lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikat-

Betänkande ShUB 42/2022 rd

tjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, lagen om hemkommun, lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, föräldraskapslagen, strafflagen, fängelselagen och häktningslagen. Propositionen har sin grund i regeringsprogrammet för regeringen Marin.

Syftet är att stärka en persons självbestämmanderätt genom att åtskilja fastställande av juridiskt kön från medicinska undersökningar och behandlingar. En ansökan om fastställande av kön ska utgå från personens egen redogörelse för upplevelsen av sitt kön.

Det föreslås att den personliga integriteten och rätten till privatliv stärks genom att det gällande kravet på avsaknad av fortplantningsförmåga slopas som en förutsättning för fastställande av juridiskt kön.

Det kan fastställas att en person har en annan könstillhörighet än den som har antecknats för personen i befolkningsdatasystemet, om personen lämnar en redogörelse för sin varaktiga upplevelse av att tillhöra det kön som ska fastställas. Dessutom krävs det att personen har uppnått myndighetsåldern och är finsk medborgare eller bosatt i Finland.

Syftet med ansökningsförfarandet för fastställande av kön är att säkerställa att fastställandet av kön söks på basis av kunskap och efter övervägande.

Enligt förslaget ska benämningen på en persons föräldraskap få ändras i befolkningsdatasystemet till att motsvara benämningen i enlighet med det fastställda könet. Dessutom föreslås ändringar i annan lagstiftning som syftar till att trygga barnets rättsliga ställning trots att benämningen på föräldrarnas föräldraskap ändras. I lagarna görs också de ändringar av teknisk natur som följer av reformen.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2023. Bestämmelsen om ändring av benämningen på föräldraskap ska dock tillämpas först från och med den 1 januari 2024.

Medborgarinitiativet

Syftet med medborgarinitiativet MI 6/2021 rd är att rätta till kränkningarna av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande fri- och rättigheterna i lagen om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet (563/2002). I medborgarinitiativet föreslås det att namnet på lagen om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet ändras till lagen om fastställande av könstillhörighet. Det föreslås att lagens innehåll ändras så att korrigering av det juridiska könet i fortsättningen kan ske genom ett anmälningsförfarande, utan krav på medicinsk diagnos eller intyg över avsaknad av fortplantningsförmåga. Dessutom föreslås det att den databas över personer som juridiskt korrigerat sitt kön slopas. Vidare föreslås det i initiativet att fastställande av juridiskt kön stegvis utvidgas till att också gälla personer under 18 år.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Regeringen föreslår att det stiftas en lag om könsfastställelse och att tolv andra lagar ändras. Syftet med förslaget är att i enlighet med regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering stifta en lag om könsfastställelse som respekterar självbestämmanderätten. Syftet är att stärka en persons självbestämmanderätt genom att åtskilja fastställande av juridiskt kön från medicinska undersökningar och behandlingar.

Villkor för fastställande av kön

Enligt 1 § i lagförslag 1 om könsfastställelse ska fastställas att en person har en annan könstillhörighet än den som har antecknats för personen i befolkningsdatasystemet, om personen lämnar en redogörelse för sin varaktiga upplevelse av att tillhöra det kön som ska fastställas, och att personen har uppnått myndighetsåldern och är finsk medborgare eller bosatt i Finland. Till skillnad från den gällande lagen kräver fastställandet av kön alltså ingen medicinsk utredning, utan ansökan om fastställande av kön utgår från personens egen redogörelse för upplevelsen av sitt kön. I den föreslagna bestämmelsen ingår inte heller längre det krav på avsaknad av fortplantningsförmåga som finns i den gällande lagen.

De sakkunniga har allmänt understött att fastställande av juridiskt kön åtskiljs från medicinska undersökningar och behandlingar. En del sakkunniga har likväl ansett att fastställande av juridiskt kön även i fortsättningen bör kräva en medicinsk utredning.

Utskottets anser liksom lagutskottet att det är motiverat att fastställande av juridiskt kön åtskiljs från medicinska undersökningar och behandlingar. Enligt inkommen utredning är könsidentiteten en individuell och personlig upplevelse, och det finns inte något objektivet sätt att mäta upplevelsen av könsidentiteten eller dess beständighet. Därför kan varken en psykiater eller någon annan läkare eller myndighet bedöma om upplevelsen är riktig eller felaktig. En läkare eller myndighet kan alltså inte bedöma redogörelsens sanningsenlighet på ett helt tillförlitligt sätt. En medicinsk undersökningsperiod behövs till exempel för att bedöma och planera eventuella medicinska könsbekräftande behandlingar, men inte för att påvisa en persons könsidentitet. Av propositionsmotiven (s. 22—36 och 39—41) framgår att åtskiljandet av medicinska behandlingar från fastställande av juridiskt kön motsvarar den internationella och nationella utvecklingen av bestämmelserna om mänskliga och grundläggande fri- och rättigheter och tolkningen av dem.

Både vid social- och hälsovårdsutskottets och lagutskottets utfrågningar har slopandet av kravet på avsaknad av fortplantningsförmåga fått ett brett stöd bland de sakkunniga. Social- och hälsovårdsutskottet anser att ändringen är nödvändig. Ändringen stöds också av målet om att stärka individens självbestämmanderätt och av ovan nämna tolkningspraxis i fråga om bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Av propositionen framgår (s. 39) att det gällande kravet på avsaknad av fortplantningsförmåga särskilt i ljuset av Europadomstolens dom strider mot de människorättsförpliktelser som är bindande för Finland, och att kravet därför ska slopas som en förutsättning för fastställande av kön. Finland har fått flera rekommendationer av internationella organ för övervakning av de mänskliga rättigheterna och människorättskonventionerna om att i translagen slopa kravet på fortplantningsförmåga. Också riksdagens biträdande justitieombudsman har påskyndat en ändring av translagen så att kravet på

Betänkande ShUB 42/2022 rd

avsaknad av fortplantningsförmåga slopas som en förutsättning för fastställande av kön (se EOAK/2842/2017).

Social- och hälsovårdsutskottet anser att revideringen av lagstiftningen om fastställande av könstillhörighet är brådskande och nödvändig. Utskottet tillstyrker lagförslagen, men med de ändringar som anges nedan.

Ansökningsförfarande

Enligt 2 § i lagförslag 1 ska ansökan om fastställande av kön göras skriftligen hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata har skyldighet att utan dröjsmål informera sökanden om behandlingen av ansökan och om rättsverkningarna av fastställandet av kön. Sökanden ska efter att ha fått denna information bekräfta sin ansökan, dock tidigast 30 dagar efter det att ansökan blev anhängig. Om sökanden inte har bekräftat ansökan inom sex månader från det att den blev anhängig, förfaller ansökan.

Vid utskottets sakkunnigutfrågning framfördes olika synpunkter på de föreslagna bestämmelserna om ansökningsförfarandet. De sakkunniga har å ena sidan ansett att det föreslagna ansökningsförfarandet och den betänketid som ingår i förfarandet begränsar självbestämmanderätten, och att det i stället bör införas bestämmelser om ett anmälningsförfarande samt att betänketiden bör förkortas eller helt och hållet slopas. Å andra sidan ansåg en del sakkunniga att förfarandet är för lätt, och de betonade vikten av att säkerställa att den som ansöker om fastställande av kön förstår sakens betydelse.

Social- och hälsovårdsutskottet förordar precis som lagutskottet det ansökningsförfarande som föreslås i propositionen, med beaktande av att fastställande av kön enligt internationella rekommendationer ska ske snabbt, transparent och tillgängligt. Samtidigt är det dock väsentligt att på olika sätt försöka säkerställa att fastställande av kön söks på basis av kunskap och med eftertanke, eftersom fastställandet av juridiskt kön har betydande rättsverkningar. Ansökningsförfarandet kan visserligen anses begränsa personens självbestämmanderätt, men målet, det vill säga att nå klarhet om att personen förstår sakens betydelse och konsekvenser, talar för ett ansökningsförfarande istället för ett anmälningsförfarande och likaså för myndighetens informationsskyldighet och den föreslagna betänketiden. Betänketiden på 30 dagar gör det möjligt att sända uppgifter och sätta sig in i dem också när en person sköter ärendet per post. På detta sätt kan man försäkra sig om att sökanden haft en faktisk möjlighet att sätta sig in i den information som sökanden fått.

Under utskottets sakkunnigutfrågning har också åsikterna om betänketidens längd varit delade. En del har ansett att betänketiden är för lång, medan andra har framfört att den är för kort i förhållande till exempelvis betänketiden på sex månader vid äktenskapsskillnad. Utskottet anser att den föreslagna längden på betänketiden är ändamålsenlig med beaktande av propositionsmotiven, men anser att det finns skäl att bevaka hur den fungerar och vilka konsekvenser den har, liksom också ansökningsförfarandet som helhet. Det bör också säkerställas att det finns tillräckliga resurser för behandlingen av ansökningarna.

I propositionen (s. 66) bedöms att risken för missbruk kan öka när fastställandet av kön underlättas. I propositionen begränsas inte hur ofta en ansökan om fastställande av kön kan göras. Således

Betänkande ShUB 42/2022 rd

kan könstillhörigheten fastställas till exempel flera gånger om året. För att begränsa möjligheterna till missbruk föreslår utskottet på det sätt som närmare beskrivs nedan i detaljmotiveringen att 2 § i lagförslag 1 kompletteras med ett nytt 5 mom., enligt vilket en ansökan om fastställande av könstillhörighet får göras endast en gång per år.

Rättsverkningar på föräldraskapet och ändring av benämningarna på föräldraskap

I 4 § i den föreslagna lagen om könsfastställelse finns det bestämmelser om tillämpning av bestämmelserna om konstaterande och fastställande av föräldraskap på den som har fastställt sitt kön. Enligt 4 § 1 mom. i lagförslaget konstateras faderskapet för en äkta man enligt 3 § i föräldraskapslagen (775/2022) på grundval av det kön som vid tidpunkten för barnets födelse var antecknat i befolkningsdatasystemet. Det innebär att om maken till den mor som har fött barnet till sitt juridiska kön är en man vid barnets födelse, fastställs det att den personen är far till barnet.

Enligt det föreslagna 4 § 2 mom. tillämpas 2 § i föräldraskapslagen på konstaterande av moderskap och 4 § 2 mom. i den lagen på fastställande av faderskap, oberoende av fastställande av kön. Bestämmelsen innebär för det första att den som har fött barnet är barnets mor oberoende av juridiskt kön. Dessutom innebär det att den som har avlat barnet eller den vars spermier på något annat sätt har använts för befruktning av barnets mor är far till barnet oberoende av juridiskt kön.

I det föreslagna 4 § 3 mom. bestäms dessutom om fastställande av föräldraskap som grundar sig på ett sådant samtycke till assisterad befruktning som avses i 4 § 3 mom. och 5 § 1 mom. i föräldraskapslagen.

Bestämmelserna i lagförslagets 4 § har utformats så att rättsverkningarna på föräldraskapet och benämningen på föräldraskap grundar sig på de nämnda bestämmelserna i föräldraskapslagen. Benämningen på föräldraskap kan dock enligt den föreslagna 5 § ändras så att den motsvarar det fastställda könet. En sådan ansökan kan göras samtidigt som personen ansöker om fastställande av sitt kön, eller efter att könet har fastställts. När benämningen på föräldraskapet ändras, ska Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata underrätta vårdnadshavarna för sökandens minderåriga barn om ändringen.

De sakkunniga har också framfört att anteckningen om föräldraskap ska motsvara det fastställda könet. I detta sammanhang uttrycktes också oro över skyddet för privatlivet om det finns risk för att det i befolkningsdatasystemet kommer fram uppgifter som avslöjar en förälders transbakgrund.

Utskottet anser att lösningen i propositionen är motiverad, det vill säga att utgångspunkten är att föräldraskapet bestäms enligt föräldraskapslagen och att benämningen på föräldraskap senare kan ändras. Enligt propositionen ska de ursprungliga uppgifterna om barns och föräldrars familjerättsliga ställning, som beskriver föräldraskap som bestämts i enlighet med föräldraskapslagen, förbli oförändrade i befolkningsdatasystemet, eftersom en del av myndigheterna (till exempel Folkpensionsanstalten, den offentliga hälso- och sjukvården och barnatillsyningsmannen samt domstolarna) även i fortsättningen behöver dessa exakta familjerättsliga uppgifter. För en del av dem som tar emot uppgifter räcker det dock med uppgifter om benämningen på föräldraskap.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

Det är mycket viktigt att det är möjligt att ändra benämningen på föräldraskap, anser utskottet. De föreslagna bestämmelserna understryker också till denna del individens självbestämmanderätt. Den föreslagna möjligheten att ändra benämningen är också motiverad med tanke på integritetsskyddet. När benämningen på föräldraskap har ändrats framgår inte föräldrarnas transbakgrund vid skötseln av barnets dagliga angelägenheter. Utskottet ser det också som viktigt att ansökningsförfarandet är flexibelt så att ansökan om ändring av benämningen på föräldraskap kan göras antingen samtidigt som personen ansöker om fastställande av sitt kön, eller efter att könet har fastställts. Det här stöder möjligheterna att i olika skeden överväga frågan och föra samtal mellan familjemedlemmarna innan benämningen på föräldraskap ändras.

Utskottet betonar att uppgifter som avslöjar fastställande av kön är känsliga och att de därför bör lämnas ut endast i noggrant avgränsade fall till de aktörer som behöver dem. Det är viktigt att utlämnandet av tidigare uppgifter om benämningen på föräldraskap på grund av uppgifternas känsliga natur har begränsats i propositionen genom att det omfattas av den begränsning av utlämnande som avses i 40 § i den föreslagna lagen om certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (lagförslag 7).

Övergångsperiod för ändringen av benämningen på föräldraskap

Enligt propositionen ska 5 § om ändring av benämningen på föräldraskap tillämpas först från och med den 1 januari 2024. Benämningen på föräldraskap ändras i befolkningsdatasystemet. Den uppgift i befolkningsdatasystemet som beskriver föräldraskapet sänds vidare till de organisationer som har tillgång till befolkningsdatasystemets informationstjänst. En ändring av benämningen på föräldraskap förutsätter att Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata ändrar sina egna applikationer för lagring av befolkningsregisteruppgifter samt meddelandegränssnitten. Det har bedömts att Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata behöver ett år för att göra ändringarna i systemet (se RP s. 105).

Enligt inkommen utredning skiljer sig de som tar emot uppgifter från befolkningsdatasystemet från varandra i fråga om hur tillgången till uppgifter ur befolkningsdatasystemet har avgjorts. Omfattningen av de ändringar som ibruktagandet av datainnehållet förutsätter och kostnaderna för ändringarna beror på informationssystemet hos respektive organisation. Enligt propositionsmotiven (s. 64) är det möjligt att i en del organisationer ta i bruk det nya datainnehållet som gäller benämningen på föräldraskap utan att det förutsätter ändringar i informationssystemen eller medför kostnader. I övriga organisationer är ibruktagandet av datainnehållet beroende av om organisationerna ändrar sina informationssystem eller gränssnitten mellan dem och befolkningsdatasystemet. De som tar emot uppgifter skiljer sig från varandra också i fråga om hur exakta uppgifter om barns och föräldrars familjerättsliga ställning de behöver. Enligt propositionsmotiven (s. 64) ska det inte införas bestämmelser om någon skyldighet att ta i bruk datainnehållet och ingen tidsfrist ska fastställas för det. Därför är det enligt motiven ändamålsenligt och mest kostnadseffektivt att införa det nya datainnehållet i samband med att nya informationssystem tas i bruk eller vid andra mer omfattande reformer av informationshanteringen.

De sakkunniga har uttryckt oro över att den föreslagna övergångsperioden på ett år kan vara för kort för en del av dem som tar emot uppgifter ur befolkningsdatasystemet. Den föreslagna övergångsperioden ter sig problematisk för de aktörer som ännu inte från och med den 1 januari 2024

Betänkande ShUB 42/2022 rd

kan behandla uppgifter om benämningen på föräldraskap, men som inte har rätt till mer omfattande uppgifter om familjerättslig ställning. Det har därför föreslagits att övergångsperioden bör förlängas till början av 2025.

Utskottet föreslår ändå inte att övergångsperioden förlängs till ingången av 2025, eftersom möjligheten att ändra benämningen på föräldraskap är en mycket viktig rättighet med avseende på självbestämmanderätten och integritetsskyddet för den som fastställt sitt kön, och den övergångsperiod som berör ändringen bör således inte vara oskäligt lång. Utskottet understryker integritetsskyddets betydelse i förhållande till dessa personuppgifter av känslig natur och påpekar att det ur befolkningsdatasystemet i enlighet med principerna om ändamålsbegränsning och uppgiftsminimering i fortsättningen endast får lämnas ut uppgifter om benämningen på föräldraskap i situationer där det inte behövs mer omfattande uppgifter om familjerättslig ställning. Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata ska därmed beakta begränsningarna i utlämnandet av uppgifter. Utskottet påpekar att också de som tar emot uppgifter därmed, för att kunna ta emot uppgifterna som Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata lämnar ut, måste göra behövliga ändringar i sina informationssystem inom motsvarande övergångstid.

Utskottet framhåller dock att eftersom det föreslagna lagpaketet som gäller könsfastställelse med beaktande av tidpunkten för riksdagsbehandlingen inte träder i kraft den 1 januari 2023, såsom föreslås i propositionen, behöver den föreslagna övergångstiden på ett år förlängas på motsvarande sätt. Utskottet föreslår därför att 5 § i lagförslag 1 tillämpas först från och med den 1 mars 2024.

Utskottet betonar att statsrådet noggrant måste bevaka genomförandet av reformen också i fråga om ändringen av benämningen på föräldraskap och behandlingen av uppgifter som anknyter till ändringen, samt i fråga om övergångsbestämmelserna. Statsrådet måste vid behov bereda ändringar i lagstiftningen.

Minderårigas ställning

Det föreslås att personer som har fyllt 18 år ska ha möjlighet att fastställa sin juridiska könstillhörighet (1 § i lagförslag 1). Kravet på att personen ska vara myndig ändrar inte det nuvarande rättsläget, eftersom minderåriga enligt den gällande lagen inte har möjlighet att fastställa sitt juridiska kön. I medborgarinitiativet föreslås däremot ingen åldersgräns för fastställande av juridiskt kön, men i fråga om personer under 15 år skulle det förutsätta vårdnadshavarens samtycke.

Vid utskottets utfrågningar har det i stor utsträckning lyfts fram att den föreslagna åldersgränsen är problematisk och de sakkunniga har förutsatt att den fortsatta beredningen om åldersgränsen inleds så snart som möjligt. Kravet på att personen ska vara myndig anses försvaga ställningen och självbestämmanderätten för transbarn och transunga. Enligt flera yttranden skulle en möjlighet att korrigera det juridiska könet redan före uppnådd myndighetsålder ha en positiv inverkan på hälsan och tryggheten för transbarn och transunga. Dessutom har det lyfts fram att den föreslagna åldersgränsen står i konflikt med det nuvarande vårdupplägget för könsdysfori, eftersom det är möjligt att inleda hormonbehandling av barn under 18 år, om en ungdomspsykiater fastställer diagnosen transperson. Å andra sidan har den föreslagna åldersgränsen i en del sakkunnigyttranden ansetts vara ändamålsenlig med tanke på den pågående identitetsutvecklingen hos unga i utvecklingsåldern.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

Social- och hälsovårdsutskottet välkomnar att det i samband med beredningen av propositionen har gjorts en heltäckande bedömning av vilka konsekvenser fastställande av kön har för barn (på finska "Selvitys sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevan sääntelyn vaikutuksista lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen"). Enligt utredningen ska könsidentiteten betraktas som en väsentlig del av individens självbestämmanderätt och skyddet för privatlivet, och möjligheten att fastställa det juridiska könet har ett nära samband med respekten för självbestämmanderätten, förbättrandet av välbefinnandet och icke-diskrimineringen. Enligt slutsatserna i utredningen ger respekten för barnets självbestämmanderätt anledning att allvarligt överväga en regleringsmodell där också personer under 18 år kan ansöka om fastställande av sitt juridiska kön.

I propositionsmotiven (s. 72) konstateras att åldersgränsen i lagstiftningen inverkar väsentligt på barnets rättigheter. Forskningsrön visar att upplevelsen av könskonflikt kan börja mycket tidigt och även om könskonflikten inte alltid fortgår in i vuxenlivet, kan det att man lever med den i betydande grad försämra individens välbefinnande och utsätta denna för diskriminering. Social transition och könsfastställelsen, som stöder den sociala transitionen, förbättrar enligt propositionsmotiven välbefinnandet och minskar diskrimineringen. Det finns däremot enligt propositionsmotiven nästan ingen evidensbaserad kunskap, som är avskild från social transition och omgivningens stöd eller medicinsk behandling av könskonflikt, om betydelsen av fastställande av juridiskt kön när det gäller barns och ungas välbefinnande. Enligt propositionen kan en persons sexuella identitet utvecklas rätt länge, och det kan ske förändringar i den. I propositionen konstateras att forskningen också visar att det är möjligt att en transition tillbaka till den tidigare könsrollen kan bli tung för barnet.

I propositionen (s. 72) anges också att åldersgränsen för fastställande av kön i lagstiftningen innebär att förslagets uppskattade positiva effekter inte förverkligas som sådana för minderåriga. Även om anteckningen om juridiskt kön inte ensam löser problemen i anslutning till en könskonflikt, kan den enligt propositionen bidra till att lindra de skadliga konsekvenserna och stödja sökandet till utbildning och arbete, när till exempel skolbetyg och andra handlingar som uttrycker identiteten motsvarar den egna könsidentiteten. Med åldersgränsen undviks å andra sidan de negativa konsekvenserna av fastställande av kön till den del fastställandet av kön och det anknyttande förfarandet anses vara skadligt med tanke på identitetsutvecklingen.

Grundlagsutskottet har i sitt utlåtande (GrUU 77/2022 rd) utvärderat bestämmelserna som gäller åldersgräns med avseende på 6 § i grundlagen. Enligt grundlagens 6 § 2 mom. som kompletterar den allmänna principen om likabehandling får ingen utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person. Bestämmelsen i 6 § 3 mom. i grundlagen om att barn ska bemötas som jämlika individer och ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva innehåller också en tanke om behovet av att beakta omständigheter som hänför sig till barnets utveckling.

Grundlagsutskottet har ansett (GrUU 77/2022 rd, stycke 10) att det med beaktande av motiveringarna i propositionen och den övriga utredning som grundlagsutskottet fått om bristfälliga forskningsdata finns en godtagbar grund för den föreslagna regleringen, och att regleringen inte är problematisk med avseende på 6 § 2 mom. i grundlagen. Den föreslagna åldersbaserade åtskillnaden, som har ett direkt samband med samhällets värderingar, håller sig med beaktande av grund-

Betänkande ShUB 42/2022 rd

lagsutskottets långvariga tolkningspraxis inom ramen för lagstiftarens prövningsrätt (jfr GrUU 16/2006 rd, s. 2/ II, och GrUU 59/2002 rd, s. 3/II).

Grundlagsutskottet hänvisar dock i sitt utlåtande (GrUU 77/2022 rd, stycke 11) till 6 § 3 mom. i grundlagen där det anges att barn ska bemötas som jämlika individer och att de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. Att helt och hållet utesluta minderåriga från könsfastställelse innebär i praktiken att barnens rätt enligt 6 § 3 mom. till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva inte nödvändigtvis förverkligas. Enligt utlåtandet kan det med tanke på barnens möjligheter till medinflytande enligt grundlagens 6 § 3 mom. vara mer motiverat att det i lagen inte finns någon absolut åldersgräns för könsfastställelse.

Grundlagsutskottet betonar (GrUU 77/2022 rd, stycke 12) behovet av att noga följa utvecklingen av forskningsdata och att utifrån detta vidta behövliga lagstiftningsåtgärder. Både grundlagsutskottet och lagutskottet (LaUU 29/2022 rd, s. 5) påpekar i sina utlåtanden att slopandet av den absoluta åldersgränsen i fråga om könsfastställelse skulle kräva grundlig lagberedning och övervägande av regleringsalternativ. Social- och hälsovårdsutskottet anser det vara viktigt att man så snart som möjligt inleder en utredning om främjandet av självbestämmanderätten för transbarn och transunga när det gäller fastställande av kön, och om behövliga lagstiftningsändringar. Utskottet föreslår ett uttalande i frågan. (*Utskottets förslag till uttalande 1*)

Vid utskottets utfrågningar lyfte de sakkunniga också fram vikten av att genom lagstiftning trygga självbestämmanderätten och integriteten för intersexuella barn. I yttrandena framfördes det att Finland i november 2022 i samband med den allmänna återkommande utvärderingen i FN:s råd för mänskliga rättigheter fick flera rekommendationer om att stärka självbestämmanderätten för intersexuella barn. Också FN:s kommitté för barnets rättigheter har bett Finland rapportera om sina åtgärder för att i lagstiftningen trygga självbestämmanderätten för intersexuella barn. Enligt uppgift från social- och hälsovårdsministeriet har ministerierna berett separata förslag för att stärka självbestämmanderätten för intersexuella barn. Social- och hälsovårdsutskottet uppmanar såsom lagutskottet (LaUU 29/2022 rd, s. 11) ministeriet att skynda på beredningen av förslagen.

Konsekvenser för värnplikten och hörande till reserven

Enligt 3 § 1 mom. i lagförslaget om könsfastställelse ska det kön som fastställts enligt lagen betraktas som personens kön vid tillämpningen av annan lagstiftning, om inte något annat föreskrivs. I specialmotiveringen (s. 92) nämns tillämpningen av värnpliktslagen som exempel på en sådan situation.

Enligt 2 § 1 mom. i värnpliktslagen är varje manlig finsk medborgare värnpliktig från ingången av det år när han fyller 18 år till utgången av det år när han fyller 60 år. Uppbådspliktig är enligt 13 § 1 mom. i värnpliktslagen en man som enligt 1 punkten under uppbådsåret fyller 18 år eller som enligt 2 punkten har uteblivit från föregående uppbåd, om ett särskilt beslut om hans tjänsteduglighet ännu inte har fattats och han inte har fyllt eller under det året fyller 30 år. Uppbådsplikten bestäms enligt det kön som antecknats i befolkningsdatasystemet och således betraktas det kön som fastställts för personen som personens kön också med tanke på uppbådsplikten.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

Enligt propositionen är det som utgångspunkt motiverat att på en person som fastställer sitt kön tillämpa lagstiftningen enligt det fastställda könet, eftersom personen uttryckligen vill bli erkänd i enlighet med sin könsidentitet. Således ska till exempel värnpliktslagen tillämpas på den som har fastställt sitt kön som man, medan värnpliktslagen inte tillämpas på den som har fastställt sin könstillhörighet från man till kvinna. Det är därmed i princip möjligt att förfarandet för fastställande av kön kan missbrukas, till exempel för att undvika värnplikt, och möjligheten till sådant missbruk av förfarandet har identifierats i propositionen (s. 66).

Social- och hälsovårdsutskottet betonar att enbart möjligheten till missbruk är dock inte en orsak till att inte stifta lagen och enligt propositionen (s. 66) har den föreslagna lagens konsekvenser för målgruppen för bestämmelserna bedömts vara betydande jämfört med lagens eventuella negativa konsekvenser. Utskottet understryker också att ansökningsförfarandet som ingår i lagförslaget för sin del säkerställer att fastställande av könstillhörighet söks efter övervägande och med ärliga avsikter. Utnyttjandet av lagen om könsfastställelse för att undvika värnplikt försvåras också av att en man enligt befolkningsuppgifterna ska vara kvinna från 18 till 29 års ålder för att undgå värnplikt. Om en person i åldern 18—29 år fastställer sitt kön som man, betraktas personen som upp-
bådspliktig och kallas till en besiktning där personens tjänsteduglighet bedöms.

De sakkunniga har också tagit fasta på bevarandet av reserviststatus i situationer där en person, som har fullgjort militärtjänsten som man, vill höra till reserven men fastställer sitt kön som kvinna när personen hör till reserven. Utgångspunkten enligt propositionen att på personen tillämpa lagstiftningen enligt det fastställda könet kan bli problematisk, eftersom en kategorisk tillämpning av lagstiftningen kan leda till ett slutresultat som strider mot individens vilja. Det är viktigt att de som fullgjort militärtjänst har möjlighet att behålla reserviststatus oberoende av kön om de så önskar, framhåller utskottet. Utskottet påpekar att den eventuella oklarheten i tolkningen av den gällande lagen om huruvida det är möjligt att bevara reserviststatus i dessa situationer bör bedömas och vid behov åtgärdas i samband med ändringarna i värnpliktslagen och lagen om frivillig militärtjänst för kvinnor.

Placering av fångar och häktade

I propositionen föreslås det att bestämmelserna om fastställande av könstillhörighet ska beaktas i fängelselagen och häktningsslagen så att det till lagarna fogas bestämmelser om placeringen av en person som har fastställt sitt kön (lagförslag 12 och 13). Enligt den föreslagna huvudregeln sker placeringen på avdelningar i enlighet med det fastställda könet. Avvikelse från detta får dock göras om det är nödvändigt för att trygga säkerheten för den som fastställt sitt kön eller någon annan. Beslut om avvikelse från placering i enlighet med kön fattas av enhetschefen för enheten för klientbedömning eller någon annan i Brottpåföljdsmyndighetens arbetsordning förordnad tjänsteman vid enheten för klientbedömning. Det är möjligt att söka ändring i beslutet.

Lagutskottet anser i sitt utlåtande (LaUU 29/2022 rd, s. 15) att det är viktigt och förtydligande att fängelselagen och häktningsslagen kompletteras med de föreslagna bestämmelserna. Den föreslagna möjligheten till avvikelse vid placering på avdelningar är enligt lagutskottet motiverad med tanke på möjligheten till missbruk. Lagutskottet ser det som motiverat att tröskeln för undantag är hög med krav på nödvändighet, och att beslutanderätten ligger på en högre nivå än för

Betänkande ShUB 42/2022 rd

normal placering på avdelningar, eftersom det är fråga om ett beslut som är betydande för fångens självbestämmanderätt.

Lagutskottet har påpekat (LaUU 29/2022 rd, s. 17) att man i fortsättningen bör bevaka hur ändringarna i fängelselagen och häktningsslagen fungerar och vilka konsekvenser de har, och lagändringarna bör beaktas i utbildningen av Brottsföljdsmyndighetens personal. Dessutom anser lagutskottet det viktigt att ta hänsyn till fångar som fastställt sitt juridiska kön när verksamhet ordnas och i bemötandet av dem överlag. Grundlagsutskottet har i likhet med lagutskottet noterat att det är angeläget att bevaka hur ändringarna i fängelselagen och häktningsslagen fungerar och vilka konsekvenser de har (GrUU 77/2022 rd, stycke 14). Grundlagsutskottet betonar dessutom att genomförandet av regleringen inte får leda till att nivån på skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna för personer utanför målgruppen försämras. Social- och hälsovårdsutskottet instämmer i det som grundlagsutskottet och lagutskottet uttalat om placeringen av fångar eller häktade och betonar vikten av att bedöma hur lagändringarna fungerar och bevaka konsekvenserna.

Medborgarinitiativet

Social- och hälsovårdsutskottet anser på de grunder som anförts ovan att det är ändamålsenligt att bestämmelser om könsfastställelse utfärdas genom den lagstiftning som föreslås i propositionen, men med de ändringar som utskottet föreslår. Utskottet föreslår därmed att medborgarinitiativ MI 6/2021 rd förkastas.

DETALJMOTIVERING

1. Lagen om könsfastställelse

2§. Ansökan och behandlingen av den. För att begränsa möjligheterna till missbruk i samband med fastställande av kön föreslår utskottet att paragrafen kompletteras med ett nytt 5 mom., enligt vilket en ny ansökan om fastställande av kön kan göras tidigast när ett år har förflutit från det föregående fastställandet av kön. Bestämmelsen tillåter dock att en ny ansökan om fastställande av kön görs tidigare, om det finns särskilt vägande skäl för detta. Ett sådant särskilt vägande skäl kan till exempel gälla sökandens hälsotillstånd.

Det föreslagna 5 mom. i propositionen blir i stället 6 mom.

3§. Rättsverkningar av fastställande av kön. Det föreslagna 3 mom. gäller tillämpningen av lagen om assisterad befruktning och lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning på den vars kön har fastställts. Lagutskottet påpekar i sitt utlåtande (LaUU 29/2022 rd, s. 8) att ordalydelsen är komplicerad med beaktande av att avsikten med momentet endast är att föreskriva att den som behandlas eller undersöks i de fall som avses i bestämmelsen med avvikelse från huvudregeln ska bemötas enligt sitt vid födseln fastställda kön. Lagutskottet påpekar också att lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning inte innehåller några bestämmelser som uttryckligen gäller kvinnor. Social- och hälsovårdsutskottet föreslår att ordalydelsen förtydligas i enlighet med lagutskottets utlåtande (LaUU 29/2022 rd, s. 8) så att en persons kön vid tillämpningen av de lagar som nämns i momentet anses vara det kön som fastställts vid personens födelse.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

8§. Ikraftträdande. På de grunder som anförts i övervägandena ovan föreslår utskottet att bestämmelserna i 5 § tillämpas från och med den 1 mars 2024.

7. Lagen om ändring av lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata

Ingressen. Utskottet föreslår en teknisk korrigering i ingressen.

40§. Begränsningar som gäller utlämnande av uppgifter om fastställande av könstillhörighet. Utskottet föreslår att det i paragrafens 1 mom. görs en sådan ändring som föreslås i regeringens proposition RP 132/2022 rd, där uttrycket transsexuell person ersätts med ordet person.

Ikraftträdandebestämmelsen. Enligt propositionen träder den föreslagna ändringen i 13 § 1 mom. 8 punkten i lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata i kraft den 1 januari 2023. Enligt uppgift från social- och hälsovårdsministeriet måste bestämmelsen på grund av den tid som behövs för systemändringar träda i kraft senare för att de ska träda i kraft samtidigt som den föreslagna 5 § i lagen om könsfastställelse börjar gälla. Enligt utredning är det ändamålsenligt att också 40 § i den föreslagna lagen träder i kraft vid samma tidpunkt. Social- och hälsovårdsutskottet föreslår därför att 13 § 1 mom. 8 punkten och 40 § i träder i kraft den 1 mars 2024.

Dessutom föreslår utskottet att ikraftträdandebestämmelsen på det sätt som lagutskottet föreslår i sitt utlåtande (LaUU 29/2022 rd, s. 12) kompletteras med ett nytt 2 mom. där det anges att benämningen på föräldraskap fogas retroaktivt också till alla föräldrar som är registrerade i befolkningsdatasystemet innan lagen träder i kraft. Enligt propositionsmotiven (s. 100) fogas den nya benämningen på föräldraskap också till alla föräldrar som är registrerade i befolkningsdatasystemet innan lagen träder i kraft, men i propositionen sägs ingenting om att benämningen läggs till retroaktivt.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslag 2—6 och 8—13 i proposition RP 189/2022 rd utan ändringar.

Riksdagen godkänner lagförslag 1 och 7 i proposition RP 189/2022 rd med ändringar. (Utskottets ändringsförslag)

Riksdagen forkastar medborgarinitiativ MI 6/2021 rd.

Riksdagen godkänner två uttalanden. (Utskottets förslag till uttalanden)

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om könsfastställelse

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Villkor för fastställande av kön

Det ska fastställas att en person har en annan könstillhörighet än den som antecknats för personen i befolkningsdatasystemet enligt lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (661/2009), om personen

- 1) lämnar en redogörelse för sin varaktiga upplevelse av att tillhöra det kön som ska fastställas,
- 2) har uppnått myndighetsåldern, och
- 3) är finsk medborgare eller är bosatt i Finland.

2 §

Ansökan och behandlingen av den

Ansökan om fastställande av kön ska göras skriftligen hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata.

När ansökan har blivit anhängig ska Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata utan dröjsmål informera sökanden om behandlingen av ansökan och om rättsverkningarna av fastställandet av kön. Sökanden ska efter att ha fått denna information skriftligen bekräfta sin ansökan, dock tidigast 30 dagar efter det att ansökan blev anhängig. Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata kan fastställa sökandens kön när sökanden har bekräftat sin ansökan. Om sökanden inte har bekräftat ansökan inom sex månader från det att den blev anhängig, förfaller ansökan.

När Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata har fastställt sökandens kön ska myndigheten omedelbart anteckna fastställelsen i befolkningsdatasystemet.

När könet för en person som är gift eller lever i ett registrerat partnerskap fastställs, ska Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata sända ett meddelande om fastställandet till personens make eller den andra parten i det registrerade partnerskapet.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

En ny ansökan om fastställande av kön får göras tidigast då ett år har förflutit från det föregående fastställandet av kön. Av särskilt vägande skäl kan en ny ansökan om fastställande av kön dock göras före utgången av tidsfristen på ett år. (Nytt 5 mom.)

På Åland sköter Statens ämbetsverk på Åland de uppgifter som enligt denna lag ska skötas av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata.

3 §

Rättsverkningar av fastställande av kön

Det kön som fastställts enligt denna lag ska betraktas som personens kön vid tillämpningen av annan lagstiftning, om inte något annat föreskrivs.

Bestämmelser som gäller kvinnor som är gravida, ammar eller har fött barn tillämpas på personer som är gravida, ammar eller har fött barn oberoende av om personens kön har fastställts.

Trots det som föreskrivs i 1 mom. anses vid tillämpningen av lagen om assisterad befruktning (1237/2006) och lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning (378/2005) en persons kön vara det kön som fastställts vid personens födelse.

Sådan screening som avses i 14 § i hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) och i bestämmelser som utfärdats med stöd av den lagen och som ordnas på grundval av personens kön, kan oberoende av könsfastställelse ordnas på grundval av vad som är medicinskt motiverat. Närmare bestämmelser om ordnandet av sådana screeningar utfärdas genom förordning av statsrådet.

4 §

Rättsverkningar av fastställande av kön för föräldraskap

Faderskapet för en äkta man enligt 3 § i föräldraskapslagen (775/2022) konstateras på grundval av det kön som vid tidpunkten för barnets födelse var antecknat i befolkningsdatasystemet.

Bestämmelserna i 2 § i föräldraskapslagen tillämpas på konstaterande av moderskap och i 4 § 2 mom. i den lagen tillämpas på fastställande av faderskap, oberoende av fastställande av kön.

Sådant föräldraskap enligt 4 § 3 mom. och 5 § 1 mom. i föräldraskapslagen som baserar sig på ett samtycke till assisterad befruktning fastställs som faderskap eller moderskap i enlighet med det kön som var antecknat i befolkningsdatasystemet när samtycket gavs. Ett i 4 § 3 mom. i den lagen avsett föräldraskap som baserar sig på samtycke till fastställande av faderskap fastställs dock alltid som faderskap.

5 §

Ändring av benämningen på föräldraskap

Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata kan på ansökan ändra benämningen på en persons föräldraskap så att den motsvarar personens fastställda kön. Personen kan ansöka om ändring av benämningen på föräldraskapet samtidigt som personen ansöker om fastställande av sitt kön, eller efter att könet har fastställts.

När benämningen på föräldraskapet ändras, ska Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata sända ett meddelande om detta till vårdnadshavarna för sökandens minderåriga barn.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

6 §

Erkännande av utländska beslut

Om det för en person genom ett beslut som fattats i en främmande stat och som gäller i den staten har fastställts en annan könstillhörighet än den som har antecknats för personen i befolkningsdatasystemet i Finland, erkänns beslutet i Finland utan särskild fastställelse, om personen när beslutet fattades var medborgare i eller var bosatt i den stat där beslutet fattades.

Som ett i 1 mom. avsett beslut betraktas ett beslut av en domstol eller någon annan myndighet eller någon annan åtgärd eller registrering av en myndighet, om personens kön till följd av åtgärden anses vara fastställt i den stat där beslutet fattades, åtgärden vidtogs eller registreringen gjordes.

7 §

Ändringssökande

Omprövning får begäras av beslut som avses i denna lag. Bestämmelser om begäran om omprövning finns i förvaltningslagen (434/2003).

Bestämmelser om ändringssökande i förvaltningsdomstol finns i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

8 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs lagen om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet (563/2002).

Bestämmelserna i 5 § tillämpas först från och med den 1 mars 2024.

2.

Lag

om ändring av 1 och 4 § i steriliseringslagen

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i steriliseringslagen (283/1970) 1 § 7 punkten och 4 § 1 mom. 4 punkten, sådana de lyder i lag 564/2002, och
ändras 1 § 6 punkten samt 4 § 1 mom. 3 punkten och 3 mom., sådana de lyder i lag 564/2002, som följer:

1 §

Sterilisering kan, med iakttagande av stadgandena i denna lag och på vederbörandes begäran, ske

6) när sjukdom eller någon annan därmed jämförbar orsak allvarligt begränsar vederbörandes förmåga att sköta barn.

4 §

Sterilisering kan ske

3) i de fall som avses i 1 § 5 och 6 punkten och 2 §, med tillstånd av Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården.

Om ett beslut av en läkare eller, i de fall som avses i 1 § 3 och 4 punkten, ett beslut av två läkare är negativt, kan tillstånd till sterilisering begäras hos Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av 1 och 2 § i lagen om moderskapsunderstöd

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om moderskapsunderstöd (477/1993) 1 § 1 mom. och 2 §, sådana de lyder 1 § 1 mom. i lag 643/2004 och 2 § delvis ändrad i lag 546/2022, som följer:

1 §

Lagens syfte och tillämpningsområde

Till den som är gravid betalas i enlighet med denna lag moderskapsunderstöd av statsmedel i syfte att främja den gravidas och barnets hälsa och välbefinnande.

2 §

Rätt till understöd

Berättigad till moderskapsunderstöd är en gravid vars graviditet har varat minst 154 dagar. En förutsättning för att få understödet är dessutom att den gravida före utgången av den fjärde månaden av graviditeten har genomgått en hälsoundersökning på en hälsovårdscentral eller en läkares mottagning. Folkpensionsanstalten kan dock av särskilda skäl, efter att vid behov ha hört välfärdsområdet, bevilja understöd trots underlåtelse att genomgå hälsoundersökning.

Avlider den som är berättigad till understödet innan understödet har betalats ut, ska understödet betalas för vården av barnet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag

om ändring av 40 § i folkpensionslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i folkpensionslagen (568/2007) 40 § 3 mom. som följer:

40 §

Rätt till barnpension

Ett föräldralöst barn har rätt att samtidigt få barnpension efter två förmånslåtare, av vilka den ena kan vara någon annan än barnets förälder. Ett barn är föräldralöst om båda föräldrarna har avlidit. Som föräldralöst betraktas också ett barn vars enda förälder har avlidit.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5.

Lag

om ändring av lagen om medicinsk forskning

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om medicinsk forskning (488/1999) 2 § 2 och 3 punkten, 9 §, 11 § 1 mom. och 12 § 1 och 3 mom., av dem 2 § 2 och 3 punkten, 9 § och 12 § 1 mom. sådana de lyder i lag 984/2021 och 11 § 1 mom. sådant det lyder i lag 1486/2019, som följer:

Betänkande ShUB 42/2022 rd

2 §

Definitioner

I denna lag avses med

- 2) *embryo* en sådan levande grupp av celler som kommit till som ett resultat av en befruktning och som inte har fäst sig i en människas kropp,
- 3) *foster* ett levande embryo som fäst sig i en människas kropp,

9 §

Gravida eller ammande som försökspersoner

Den som är gravid eller ammar får vara försöksperson i forskning som gäller graviditet eller embryots, fostrets, det nyfödda barnets eller dibarnets hälsa endast om motsvarande vetenskapliga resultat inte kan uppnås genom forskning med andra försökspersoner och det finns vetenskapligt motiverade skäl att anta att

- 1) deltagande i forskningen medför sådan direkt nytta för den gravida eller ammande eller embryots, fostrets eller barnets hälsa som uppväger de risker och påfrestningar som det medför, eller
- 2) deltagande i forskningen medför nytta för gravida eller ammande eller för embryonas, fostrens, nyfödda barns eller dibarns hälsa, och forskningen innebär endast ytterst liten risk och påfrestning för den gravida eller ammande, embryot, fostret eller barnet.

Om forskningen inte gäller graviditeten eller embryots, fostrets, det nyfödda barnets eller dibarnets hälsa får gravida eller ammande vara försökspersoner om forskningen innebär endast ytterst liten risk och påfrestning för den gravida eller ammande eller för embryot, fostret eller barnet.

11 §

Förutsättningarna för forskning som gäller embryon

Ett embryo utanför människans kropp får vara föremål för forskning endast vid de inrättningar som fått tillstånd för detta av Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet. Bestämmelser om förutsättningarna för beviljande av tillstånd utfärdas genom förordning av statsrådet.

12 §

Samtycke till forskning som gäller embryon

Ett embryo utanför människans kropp får inte vara föremål för medicinsk forskning utan skriftligt samtycke av den som donerat könscellerna. Donatorn ska lämnas sådan information som av-

Betänkande ShUB 42/2022 rd

ses i 5 a § 2 och 3 mom. på det sätt som föreskrivs i 5 a och 6 §. På återkallande av samtycke tillämpas vad som föreskrivs i 5 a § 6 mom.

Forskning som gäller ett embryo som finns i en människas kropp får inte bedrivas utan skriftligt samtycke av personen i fråga.

Denna lag träder i kraft den 20 .

6.

Lag

om ändring av lagen om avbrytande av havandeskap

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970) en ny 14 a § som följer:

14 a §

Vad som i denna lag föreskrivs om en kvinna tillämpas oberoende av könsfastställelse på en gravid person.

Denna lag träder i kraft den 20 .

7.

Lag

om ändring av lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (661/2009) 12 § 2 mom. 3 punkten och 3 mom., 13 § 1 mom. 8 punkten och det inledande stycket i 40 §, av dem 12 § 2 mom. 3 punkten och 3 mom. sådana de lyder i lag 1175/2019, som följer:

12 §

Rättelse och ändring av en personbeteckning

En personbeteckning som registrerats i befolkningsdatasystemet får ändras, om

3) det i enlighet med lagen om könsfastställelse (/) har fastställts att personen har en annan könstillhörighet.

Beslut om ändring av personbeteckningen ska i de fall som avses i 2 mom. 1 och 2 punkten fattas av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata och i de fall som avses i 2 mom. 3 punkten av den myndighet som avses i 2 § i lagen om könsfastställelse. Den berörda personen ska skriftligen ansöka om att få personbeteckningen ändrad.

13 §

Personuppgifter som registreras i systemet

Följande uppgifter om personer som är föremål för registrering ska registreras i befolkningsdatasystemet:

8) benämningen på föräldraskapet samt uppgifter om barns och föräldrars familjerättsliga ställning,

Betänkande ShUB 42/2022 rd

40 §

Begränsningar som gäller utlämnande av uppgifter om fastställande av könstillhörighet

Uppgifter i befolkningsdatasystemet som gäller fastställande av en ~~transsexuell~~ persons könstillhörighet och en tidigare personbeteckning och ett eventuellt tidigare förnamn som personen hade omedelbart före fastställandet av könstillhörigheten samt uppgift om en tidigare benämning på föräldraskapet får lämnas ut endast

Denna lag träder i kraft den 20 . Lagens 13 § 1 mom. 8 punkt och 40 § träder dock i kraft först den 1 mars 2024.

När 13 § 1 mom. 8 punkten träder i kraft registreras den i bestämmelsen avsedda benämningen på föräldraskap på de föräldrar till barnet för vilka en sådan uppgift om familjerättslig ställning enligt 13 § 1 mom. 8 punkten som påvisar föräldraskapet är registrerad i befolkningsdatasystemet när bestämmelsen träder i kraft. Som benämning på föräldraskapet registreras på grundval av uppgifterna om barnets och föräldrarnas familjerättsliga ställning antingen mor eller far. (Nytt 2 mom.)

8.

Lag

om ändring av 2 och 6 a § i lagen om hemkommun

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om hemkommun (201/1994) 2 § 1 mom. och 6 a § 2 mom., av dem 6 a § 2 mom. sådant det lyder i lag 669/2016, som följer:

2 §

Hemkommun

En persons hemkommun är med de undantag som anges nedan den kommun där personen bor. Hemkommunen för ett nyfött barn är den kommun där den förälder som har fött barnet har sin hemkommun när barnet föds.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

6 a §

Folkbokföringskommun

Om en finsk medborgare inte har haft hemkommun i Finland, bestäms hans eller hennes folkbokföringskommun enligt hemkommunen eller folkbokföringskommunen för den förälder som fött honom eller henne, för den andra föräldern eller för maken, i den ordningen. Folkbokföringskommunen är den kommun som vid den tidpunkt då han eller hon fick finskt medborgarskap var föräldrarnas eller makens hemkommun eller folkbokföringskommun. Om föräldrarna eller maken då inte hade någon hemkommun eller folkbokföringskommun i Finland, är folkbokföringskommunen Helsingfors. Anteckningen om folkbokföringskommunen görs när uppgifter om personen första gången registreras i befolkningsdatasystemet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

9.

Lag

om ändring av 6 och 6 a § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) 6 § 1 mom. och 6 a § 2 mom., sådana de lyder i lag 190/2019, som följer:

6 §

Vårdnadshavare på grund av födsel

Är barnets föräldrar gifta med varandra när barnet föds, är de båda vårdnadshavare för barnet. Är föräldrarna inte gifta med varandra när barnet föds, är den som har fött barnet vårdnadshavare.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

6 a §

Hur vissa avgöranden om föräldraskap inverkar på vårdnaden om barnet

Om den som har fött barnet ensam är vårdnadshavare för sitt barn och ingår äktenskap med en person som efter detta fastställs vara förälder till barnet, blir även denna förälder vårdnadshavare för barnet när föräldraskapet har fastställts.

Denna lag träder i kraft den 20 .

10.

Lag

om upphävande av 68 § i föräldraskapslagen

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Genom denna lag upphävs 68 § i föräldraskapslagen (775/2022).

2 §

Denna lag träder i kraft den 20 .

11.

Lag

om ändring av 21 och 22 kap. i strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 21 kap. 4 § 1 mom. samt 22 kap. 1 § 3 mom., 2 § 1 mom. och 3 §
1 punkten,
sådana de lyder, 21 kap. 4 § 1 mom. i lag 578/1995 samt 22 kap. 1 § 3 mom., 2 § 1 mom. och 3 §
1 punkten i lag 373/2009, som följer:

21 kap.

Om brott mot liv och hälsa

4 §

Barnadråp

Den som i ett tillstånd av utmattning eller ångest på grund av nedkomsten dödar sitt barn, ska
för *barnadråp* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

22 kap.

Om kränkning av foster, embryo och genom

1 §

Olagligt avbrytande av havandeskap

En person vars havandeskap avbryts genom den gärning som avses i 1 eller 2 mom. bestraffas
inte som gärningsman eller för medverkan till olagligt avbrytande av havandeskap eller för för-
sök till gärningen. Personen kan dock dömas till straff för ett sådant brott som avses i 13 § i lagen
om avbrytande av havandeskap.

Betänkande ShUB 42/2022 rd

2 §

Grovt olagligt avbrytande av havandeskap

Om vid olagligt avbrytande av havandeskap

1) orsakas allvarlig fara för den gravidas liv eller hälsa, eller

2) brottet begås mot den gravidas vilja,

och brottet även bedömt som en helhet är grovt, ska gärningsmannen för *grovt olagligt avbrytande av havandeskap* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

3 §

Olagligt ingrepp i embryo

Den som bedriver

1) forskning som gäller embryo utan ett sådant tillstånd av den behöriga myndigheten som avses i 11 § 1 mom. i lagen om medicinsk forskning (488/1999), nedan *forskningslagen*, eller utan ett sådant skriftligt samtycke som avses i 12 § 1 eller 3 mom. i forskningslagen,

ska för *olagligt ingrepp i embryo* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Denna lag träder i kraft den 20 .

12.

Lag

om ändring av fängelselagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i fängelselagen (767/2005) 5 kap. 9 § 2 mom. samt 20 kap. 1 § 1 mom. 5 punkten och 2 § 3 punkten, sådana de lyder, 5 kap. 9 § 2 mom. i lag 222/2022 och 20 kap. 1 § 1 mom. 5 punkten och 2 § 3 punkten i lag 393/2015, och
fogas till 5 kap. 1 § ett nytt 4 mom. som följer:

Betänkande ShUB 42/2022 rd

5 kap.

Placering i fängelset

1 §

Avdelningar i fängelser

En fänge vars könstillhörighet har fastställts ska placeras på en boendeavdelning i enlighet med det fastställda könet. Avvikelse från detta får dock göras om det är nödvändigt för att trygga säkerheten för fången eller någon annan.

9 §

Beslutanderätt

En sysselsättningsansvarig eller en tjänsteman i chefsuppgifter inom styrning eller övervakning eller en i brottspåföljdscentralens arbetsordning förordnad tjänsteman som utför styrnings- eller övervakningsuppgifter beslutar om placering av fångar på avdelningar. Enhetschefen för enheten för klientbedömning eller någon annan i Brottspåföljdsmyndighetens arbetsordning förordnad tjänsteman vid enheten för klientbedömning beslutar dock om placering av en fänge på en avdelning med stöd av 1 § 4 mom. En sysselsättningsansvarig eller säkerhetsansvarig eller en tjänsteman i chefsuppgifter inom styrning eller övervakning beslutar om avskilt boende på en fånges egen begäran. Den överläkare som svarar för verksamheten på ett sjukhus vid Enheten för hälso- och sjukvård för fångar eller en av överläkaren förordnad läkare beslutar om intagning på sjukhuset och utskrivning därifrån.

20 kap.

Ändringssökande

1 §

Beslut i vilka ändring får sökas

En fänge eller en dömd får begära omprövning av eller anföra besvär över Brottspåföljdsmyndighetens beslut som gäller

5) placering av fången enligt 5 kap. 1 § 4 mom., avskilt boende på egen begäran enligt 5 kap. 3 §, placering på en säkerhetsavdelning enligt 5 kap. 6 § eller fortsatt placering på en säkerhetsavdelning enligt 5 kap. 7 §,

Betänkande ShUB 42/2022 rd

2 §

Förbud mot att söka ändring

En fånge eller en dömd får inte begära omprövning av eller anföra besvär över Brottspåföljdsmyndighetens beslut som gäller

3) placering på en avdelning enligt 5 kap. 1 § 2 eller 3 mom. eller 2 § eller placering på en kontraktsavdelning enligt 5 kap. 4 §,

Denna lag träder i kraft den 20 .

13.

Lag

om ändring av häktningsslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i häktningsslagen (768/2005) 3 kap. 9 § 2 mom. samt 15 kap. 1 § 1 mom. 1 punkten och 2 § 2 punkten, sådana de lyder, 3 kap. 9 § 2 mom. i lag 223/2022 och 15 kap. 1 § 1 mom. 1 punkten och 2 § 2 punkten i lag 394/2015, och

fogas till 3 kap. 1 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 394/2015 och 326/2019, ett nytt 5 mom. som följer:

Betänkande ShUB 42/2022 rd

3 kap.

Placering i fängelset, basvård och förflyttning

1 §

Placering i fängelset

En häktad vars könstillhörighet har fastställts ska placeras på en boendeavdelning i enlighet med det fastställda könet. Avvikelse från detta får dock göras om det är nödvändigt för att trygga säkerheten för den häktade eller någon annan.

9 §

Beslutanderätt

En i brottspåföljdscentralens arbetsordning förordnad sysselsättningsansvarig eller säkerhetsansvarig eller en tjänsteman i chefsuppgifter inom styrning eller övervakning beslutar om avskilt boende på en häktads egen begäran och om placering på kontraktsavdelning. Enhetschefen för enheten för klientbedömning eller någon annan i Brottspåföljdsmyndighetens arbetsordning förordnad tjänsteman vid enheten för klientbedömning beslutar om placering av en häktad på en avdelning med stöd av 1 § 5 mom. och om förflyttning av en häktad. Enhetschefen för det mottagande fängelset eller en i brottspåföljdscentralens arbetsordning förordnad säkerhetsansvarig i det mottagande fängelset beslutar om kortvarig förflyttning av en häktad enligt 6 a §, efter att ha hört enhetschefen för placeringsfängelset.

15 kap.

Ändringssökande

1 §

Beslut i vilka ändring får sökas

En häktad får begära omprövning av eller anföra besvär över Brottspåföljdsmyndighetens beslut som gäller

1) placering av den häktade enligt 3 kap. 1 § 5 mom., avskilt boende på egen begäran enligt 3 kap. 2 § 2 mom., användning av egna kläder enligt 3 kap. 3 § eller avvikelser från den normala kosten enligt 3 kap. 4 §,

Betänkande ShUB 42/2022 rd

2 §

Förbud mot att söka ändring

En häktad får inte begära omprövning av eller anföra besvär över Brottspåföljdsmyndighetens beslut som gäller

2) placering i fängelset enligt 3 kap. 1 § 1—4 mom., placering i boende enligt 3 kap. 2 § 1 mom., placering på kontraktsavdelning enligt 3 kap. 2 a §, förflyttning till ett annat fängelse enligt 3 kap. 6 och 6 a § eller tillåtelse för en häktad att avlägsna sig från fängelset för att höras hos någon annan myndighet än en domstol enligt 3 kap. 8 § 2 mom.,

Denna lag träder i kraft den 20 .

Utskottets förslag till uttalanden

1. *Riksdagen förutsätter att statsrådet bedömer och bereder de ändringar i lagstiftningen som behövs för att främja transbarns och transungas självbestämmanderätt vid könsfastställelse.*
2. *Riksdagen förutsätter att statsrådet bedömer vilka konsekvenser lagen om könsfastställelse har för idrotten och vid behov vidtar åtgärder för att stödja idrottsorganisationernas verksamhet i samband med ändringen samt vid behov vidtar lagstiftningsåtgärder.*

Betänkande ShUB 42/2022 rd

Helsingfors 19.1.2023

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Markus Lohi cent
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Pekka Aittakumpu cent
medlem Arja Juvonen saf
medlem Pia Kauma saml
medlem Noora Koponen gröna
medlem Terhi Koulumies saml
medlem Merja Kyllönen vänst
medlem Aki Lindén sd
medlem Hanna-Leena Mattila cent
medlem Ilmari Nurminen sd
medlem Veronica Rehn-Kivi sv
medlem Minna Reijonen saf
medlem Heidi Viljanen sd
medlem Sofia Virta gröna
ersättare Paula Werning sd.

Sekreterare var

utskottsråd Sanna Pekkarinen
utskottsråd Päivi Salo.

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 1/cent

Reservation 1

Motivering

Propositionen RP 189/2022 rd innehåller ett förslag till lag om könsfastställelse. Genom lagen upphävs lagen om fastställande av transsexuella personers könstillhörighet. Dessutom föreslås det bland annat ändringar i steriliseringslagen, lagen om moderskapsunderstöd och folkpensionslagen. Kravet på avsaknad av fortplantningsförmåga slopas och medicinsk vård åtskiljs från korrigering av juridiskt kön.

Propositionen grundar sig på programmet för Sanna Marin regering. Enligt regeringsprogrammet ska könstillhörigheten kunna korrigeras på ansökan av en myndig person som visar upp en motiverad utredning av att han eller hon permanent upplever sig tillhöra det andra könet. Korrigering av könstillhörighet förbinds med en betänketid.

Till skillnad från regeringsprogrammet innehåller propositionen inget villkor om att upplevelserna ska vara av bestående natur. Enligt propositionen ska könstillhörigheten kunna ändras på egen anmälan med en mycket kort betänketid och utan särskilda grunder, till och med flera gånger. Till skillnad från skrivningen i regeringsprogrammet krävs det inte heller någon motiverad utredning. Den motiverade utredningen avser i praktiken ett läkarutlåtande.

Vi anser att människor som upplever osäkerhet kring sin könsidentitet eller som upplever sig tillhöra ett annat kön bör behandlas med värdighet och respekt. I lagstiftningen bör man dock beakta det naturvetenskapliga faktum att könstillhörigheten i regel bestäms biologiskt utifrån gener och inte bara är en åsiktsfråga.

I sin föreslagna form möjliggör lagen missbruk av det föreslagna förfarandet. Därför anser vi att man strikt borde ha följt regeringsprogrammet när lagen utarbetades.

Förslag

Vi föreslår

att riksdagen förkastar lagförslagen.

Helsingfors 19.1.2023

Markus Lohi cent
Hanna-Leena Mattila cent
Pekka Aittakumpu cent

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

Reservation 2

Motivering

Regeringen föreslår att fastställande av juridiskt kön åtskiljs från medicinska undersökningar och behandlingar. En person kan i fortsättningen fastställas höra till ett annat kön än det som antecknats för personen i befolkningsdatasystemet, om han eller hon meddelar att han eller hon varaktigt upplever sig höra till det motsatta könet. Byte av könstillhörighet ska således basera sig på personens egen anmälan om hans eller hennes upplevelse av sitt kön, och en medicinsk utredning eller diagnos ska inte längre vara en förutsättning för fastställande av kön.

Sannfinländarnas utskottsgrupp anser att det inte är motiverat att skilja fastställande av juridiskt kön från medicinska undersökningar och behandlingar, och föreslår därför att lagförslagen i propositionen förkastas. Vår utskottsgrupp anser att det också i fortsättningen ska krävas en medicinsk utredning om att en person varaktigt upplever att han eller hon hör till det motsatta könet och att han eller hon förstår betydelsen av den rättshandling som leder till könsbyte.

Villkor för könsfastställelse

Ingen människorättskonvention som är bindande för Finland kräver att Finland genomför regeringens förslag om subjektiv självdefinition av det juridiska könet. Inte heller Europadomstolen kräver en självdefinition av det juridiska könet, och det är inte heller annars förbjudet att kräva medicinska undersökningar eller diagnos på könsdysfori som villkor för fastställande av juridiskt kön i den nationella lagstiftningen.

Enligt kvinnoorganisationen Naisten rintama ry urholkar regeringens lagförslag om självdefinition av könstillhörigheten på många sätt den könsindelning som används inom olika funktioner i samhället och som det fortfarande är nödvändigt att bevara till exempel för att trygga säkerheten och främja lika möjligheter. För att lagförslagets faktiska konsekvenser inte ska försämra jämställdheten mellan könen och jämlikheten mellan olika människogrupper, måste det göras en heltäckande bedömning av könskonsekvenserna med hjälp av vilken man kan påvisa diskriminerande konsekvenser och korrigera lagförslaget i fråga om dem.

Vid utfrågningen av de sakkunniga har politices doktor och forskare inom sociologi Linda Hart föreslagit att lagförslaget om könsfastställelse ska ändras så att det krävs en medicinsk utredning som förutsättning för fastställande av kön. Hart påpekade att Finlands människorättsförpliktelser inte kräver att fastställande av juridiskt kön ändras så att det enbart utgår från personens egen redogörelse för upplevelsen av sitt kön. Enligt Hart ligger det i både individens och samhällets intresse att en medicinsk utredning är ett villkor för korrigering av juridiskt kön. Motiveringen till korrigering av det juridiska könet ska vara en bedömning som gjorts inom hälso- och sjukvården och av vilken det framgår att könskonflikten är bestående. Förfarandet ska inte enbart bygga på subjektiv könsidentitet och individuellt könsuttryck. Enligt Hart möjliggör en situation, där inte bara de som upplever könskonflikt utan vem som helst kan korrigera sitt juridiska kön, tydliga möjligheter till strategiska handlingar och missbruk.

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

Enligt professor Tapio Puolimatka, som hördes i utskottet, bör ändringar i det juridiska könet inte tillåtas utifrån könsidentitet, utan endast på medicinska grunder för intersexuella personer. Ett juridiskt könsbyte ska enligt Puolimatka förutsätta en betänketid på minst två år som är en del av en psykiatrisk undersökningsperiod, under vilken den som ansöker om ändring av det juridiska könet har levt i den könsrollen enligt vilken han eller hon vill korrigera sitt juridiska kön. Puolimatka lyfte fram att det juridiska könet inte ska basera sig på könsidentitet utan på biologiskt kön. Vidare betonade professor Puolimatka att det huvudsakliga problemet med lagförslaget är den begreppsförvirring som ligger till grund för lagförslaget: begreppet kön används både för biologisk könsidentitet och för könsidentitet som bygger på känslor och upplevelser. Könsidentitet är ett vagt begrepp som inte kan påvisas och det medför att begreppet juridiskt kön, som definieras utifrån könsidentiteten, ger möjlighet till sådana ändringar av den juridiska könstillhörigheten som görs i bedrägligt syfte. En samhällsordning som bygger på könsidentitet begränsar yttrande- och religionsfriheten, eftersom den tvingar alla medlemmar i samhället att anpassa sig till den juridiska fiktionen att en man verkligen kan byta kön till kvinna och vice versa.

Sannfinländarnas utskottsgrupp instämmer i de synpunkter som anförts ovan och anser att fastställande av kön bör grunda sig på medicinsk utredning och begränsas till de personer som upplever könskonflikt. Förfarandet ska också förutsätta långvarigt övervägande och en tillräcklig betänketid. Vi betonar att även om en förutsättning för könsfastställelse enligt lagförslaget är en redogörelse för att den som ansöker om fastställande av kön har bestående upplevelser av att höra till det kön som fastställs, innehåller propositionen ändå inga bestämmelser om hur många gånger en person kan ansöka om fastställande av kön. Vår utskottsgrupp framhåller därför att det utöver en längre betänketid än den föreslagna är motiverat att könstillhörigheten kan fastställas endast två gånger. På så sätt skulle det vara möjligt att göra en ändring av kön till det ursprungliga i en situation där en person efter fastställandet av sitt kön vill återgå till sitt ursprungliga juridiska kön. Begränsningen skulle ändå förhindra sådant missbruk som den föreslagna lagstiftningen ger möjlighet till där könsbeteckningen ändras upprepade gånger i vinningssyfte och oberoende av könsidentitet. För att fastställandet av kön inte ska missbrukas i syfte att dölja en persons bakgrund och skaffa nya personbeteckningar är det motiverat att en persons ursprungliga personbeteckning återställs om personen korrigerar sitt kön på nytt så att det motsvarar det kön som fastställts för honom eller henne vid födelsen.

Behandling av ansökan

Enligt 2 § i den gällande lagen om för- och efternamn (946/2017) kan som förnamn endast godkännas ett namn som är etablerat bland personer av samma kön. Enligt 11 § 2 mom. i lagen om befolkningsdatasystemet och de certifikattjänster som tillhandahålls av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (661/1999) innehåller det individuella numret i personbeteckningen information om personens kön.

Vår utskottsgrupp påpekar att byte av namn och personbeteckning eller ändring av benämningen på föräldraskap enligt propositionen inte är bundet till fastställandet av kön. Däremot kan den som ansökt om fastställande av kön enligt eget övervägande ansöka om ändring av personbeteckningen eller benämningen på föräldraskap så att de motsvarar det fastställda könet.

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

Godkännandet av lagförslagen i den föreslagna formen tillåter en situation där en person endast byter könsbeteckning men behåller det förnamn och den personbeteckning som han eller hon fått utifrån det kön som fastställts vid födseln. Det här strider mot den gällande namnlagstiftningen och lagstiftningen om personbeteckning. Det här utvidgar ytterligare möjligheten till strategiska handlingar och missbruk. Vi sannfinländare anser att en ändring av namnet så att det motsvarar det fastställda könet samt en ändring av personbeteckningen och en eventuell benämning på föräldraskap bör ha ett nära samband med fastställandet av könstillhörigheten och ansökningarna bör lämnas in samtidigt.

Rättsverkningarna på föräldraskapet och ändringen av benämningarna på föräldraskap

Sannfinländarnas utskottsgrupp anser det vara viktigt att man i lagstiftningen även i fortsättningen i mån av möjlighet använder ord som "kvinna", "man", "mor" och "far". Exempelvis ersätts ordet "kvinna" i lagstiftningen på det sätt som föreslås i propositionen med begreppen "gravid", "ammande" och "människa", vilket dehumaniserar kvinnor och försvårar förståelsen av lagtexten. Propositionen syftar uppenbarligen också avsiktligt till att undvika användningen av begreppet "biologiskt kön", trots att detta är ogrundat och gör det svårare att formulera begripliga bestämmelser.

Av betydelse i detta sammanhang är också den föräldraskapslag som trädde i kraft den 1 januari 2023. Enligt den lagen förutsätter fastställande av moderskap inte att den som har fött barnet är kvinna och fastställande av faderskap förutsätter inte att fadern är en man till könet. Vi anser inte att det är nödvändigt eller lämpligt att upplösa de biologiska och faktiska skillnaderna mellan könen på det här sättet. Situationen blir dock ännu värre i fortsättningen, om det blir möjligt att byta kön genom egen anmälan på det sätt som föreslås i propositionen. Vi anser också att befolkningsdatasystemets benämningar på föräldraskap — "mor" och "far" — framför allt bör bestämmas enligt föräldrarnas biologiska egenskaper, eftersom det ur barnets synvinkel kan vara förvirrande om pappan plötsligt är mamma eller vice versa utan att det sker motsvarande förändringar i personens yttre.

Minderårigas ställning

Sannfinländarnas utskottsgrupp välkomnar att propositionen utgår från att fastställande av juridiskt kön även i fortsättningen ska vara möjligt endast för myndiga personer. Enligt propositionsmotiven finns det ingen evidensbaserad kunskap, som är avskild från social transition och omgivningens stöd eller medicinsk behandling av könskonflikt, om betydelsen av fastställande av juridiskt kön när det gäller barns och ungas välbefinnande. Enligt propositionen kan en persons sexuella identitet utvecklas rätt länge, och det kan ske förändringar i den. Forskning visar också att det är möjligt att en transition tillbaka till den tidigare könsrollen kan bli tung för barnet. Enligt propositionen undviks med åldersgränsen de negativa konsekvenserna av fastställande av kön till den del fastställandet av kön och det anknytande förfarandet anses vara skadligt med tanke på identitetsutvecklingen.

Skillnaden mellan transpersonlighet bland vuxna och barn är fundamental såtillvida att endast en liten minoritet av de barn som identifierar sig med det motsatta könet fortsätter att göra det i vuxen ålder. Undersökningar visar att fyra femtedelar av de barn som upplever kraftig könsdysfori i

Betänkande ShUB 42/2022 rd

Reservation 2 /saf

barndomen inte blir transpersoner som vuxna. I praktiken har man inte heller lyckats identifiera tillförlitliga tecken som redan i barndomen prognostiserar en transidentitet som vuxen. Därför kan inte ens barnpsykiatriska yrkesutbildade personer förutsäga vilket barn som upplevt könsångest som växer upp till en transperson som vuxen. Eftersom identitetsutvecklingen hos barn fortfarande pågår är det mycket problematiskt att erbjuda dem möjlighet att byta juridiskt kön, dessutom med tanke på att en eventuell återgång till det tidigare könet sannolikt skulle bli mycket tungt för barnet. Byte av kön är ett grundläggande beslut som barnet helt enkelt inte är tillräckligt mognat för att fatta. Det är mycket besynnerligt om en person enligt den föreslagna lagen till exempel inte kan inneha eller köpa en flaska mellanöl, men ändå kan byta kön genom egen anmälan.

Enligt förslaget till uttalande i betänkandet ska statsrådet bedöma och bereda de författningsändringar som behövs för att främja transbarns och transungas självbestämmanderätt vid könsfastställelse. Utifrån det som anförts ovan finns det dock inga grunder för att inleda en sådan utredning och Sannfinländarnas utskottsgrupp föreslår därför att det föreslagna uttalandet förkastas.

Konsekvenser för värnplikten och hörande till reserven

I Finlands lagstiftning är värnplikten könsbunden och gäller endast män. Enligt 3 § 1 mom. i lagförslaget om könsfastställelse ska det kön som fastställts enligt lagen betraktas som personens kön vid tillämpningen av annan lagstiftning, om inte något annat föreskrivs. I specialmotivering-
en nämns tillämpningen av värnpliktslagen som exempel på en sådan situation.

Vår utskottsgrupp påpekar att det vid riksdagsbehandlingen av lagförslaget har gjorts en mycket snäv bedömning av den föreslagna lagstiftningens konsekvenser för fullgörandet av värnplikt enligt värnpliktslagen (1438/2007) eller för fullgörandet av militärtjänst enligt lagen om frivillig militärtjänst för kvinnor (285/2022). Det här gäller också reservisternas ställning. Propositionen har inte heller remitterats till försvarsutskottet för utlåtande. Av propositionen framgår till exempel inte vilken lag som ska tillämpas i en situation där en person som redan inlett militärtjänst ansöker om fastställande av kön. Det framgår inte heller hur rätten, enligt 5 § 1 mom. i lagen om frivillig militärtjänst för kvinnor att inom 30 dagar från det att militärtjänsten inletts meddela att personen inte fortsätter militärtjänsten, ska tillämpas i en sådan situation.

Vi anser det vara beklagligt och mycket problematiskt, också med tanke på rättsskyddet för personer som fastställer sitt kön, att man i samband med beredningen av propositionen inte utredde behovet av ändringar i lagstiftningen om värnplikt och frivillig militärtjänst för kvinnor för att undvika oklarheter i tolkningen av lagarna.

Placering av fångar och häktade

Enligt ett sakkunnigyttrande från Naisten rintama ry kommer alla biologiska män efter att lagen trätt i kraft att ha lika möjligheter att ändra sin juridiska könsbeteckning och kräva att de placeras i ett kvinnofängelse på basis av sitt fastställda kön, oberoende av sina motiv. Eftersom det i lagen inte har definierats några giltiga orsaker för att ändra juridiskt kön, är könsbyte möjligt också för andra än transpersoner. Det skulle vara mycket svårt, om inte omöjligt, att bevisa att den upplevelse som personen anger att ligger till grund för ändringen av juridiskt kön inte är sann. En fånge som inte är transperson utan ändrar sitt juridiska kön i bedrägligt syfte kan åberopa att han eller

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

hon diskrimineras på grund av könsidentitet eller könsuttryck. Det kan också vara fråga om att till exempel en man som dömts för sexualbrott mot kvinnor ansöker om fastställande av könstillhörighet som kvinna för att bli placerad i ett kvinnofängelse. Till exempel i Storbritannien är nästan 60 procent av de fångar som registrerats som transpersoner uttryckligen sexualbrottslingar. Enligt inkommen utredning är det fråga om biologiska män som inte har gått igenom undersökningar eller behandlingar som gäller könsidentiteten. I Skottland har hälften av de transpersoner som dömts för brott bytt könstillhörighet först efter att domen meddelats. Där har det också observerats att en del av dessa personer genast byter kön till man när de frigivits från fängelset.

Dessa iakttagelser antyder att det framför allt finns ett strategiskt motiv bakom könsbytet. Det är alltså inte alls realistiskt att anta att en del av de manliga fångarna också i Finland kommer att utnyttja möjligheten att byta kön för att få tillträde till ett kvinnofängelse eller en boendeavdelning för kvinnliga fångar. Följden blir att kvinnofängelserna blir blandade fängelser och att de boendeavdelningar som är avsedda för kvinnliga fångar blir blandade avdelningar. Kvinnliga fångar som utsatts för våld skulle sannolikt uppleva situationen som mycket traumatiserande. Fångar som ändrar kön medför allvarliga utmaningar när det gäller upprätthållandet av säkerheten för andra fångar. I Storbritannien och andra länder där det juridiska könet bestäms utifrån den könsidentitet som personen själv uppgett har det redan förekommit fall där en biologisk man som uppgett sig vara kvinna har begått sexuellt våld mot kvinnliga fångar efter att ha blivit förflyttad till ett kvinnofängelse.

Tröskeln för att avvika från placering i enlighet med det fastställda könet är oskäligt hög i propositionen, eftersom det kan göras endast om det är nödvändigt för att trygga säkerheten för fången eller någon annan. Professorn i straffrätt Matti Tolvanen har påpekat att exempelvis avskilt boende och placering på en säkerhetsavdelning i lagen förutsätter "grundad anledning" i stället för nödvändighet. Professor i straffrätt Kimmo Nuotio har för sin del framfört att man kunde överväga om ett behövlighetskrav vore bättre i detta sammanhang än det föreslagna nödvändighetskravet. I Storbritannien har man börjat bereda en lagändring för att fångar med manliga könsorgan i fortsättningen inte alls ska placeras i kvinnofängelser.

Vi påpekar att det utifrån erfarenheterna från Storbritannien är motiverat att Finland handlar på samma sätt och inte placerar fångar med manligt könsorgan i kvinnofängelser och på fängelseavdelningar för kvinnor oberoende av deras juridiska kön.

Könsspecifika lokaler

Fastställande av juridiskt kön på rent subjektiva grunder står i varje fall i strid med i synnerhet kvinnors rättigheter. Kvinnor och flickor — och naturligtvis även män och pojkar — har på grund av sina gemensamma fysiska och reproduktiva biologiska egenskaper rätt till sina egna lokaler och tjänster för att garantera säkerhet och privatliv. Det innebär till exempel att flickor och kvinnor ska ha rätt till mansfria utrymmen såsom toaletter, omklädningsrum och tvätttrum. Exempelvis på Island har rätten att själv bestämma sitt juridiska kön ändå lett till att bland annat simhallar antagit som praxis att den som till sitt yttre ser ut att vara en biologisk man antas vara en transkvinna om hen befinner sig i kvinnornas duschrum, och detta kan inte ifrågasättas. I Norge har människor till och med åtalats eller blivit föremål för polisundersökning för att de protesterat mot att biologiska män tränger in i lokaler avsedda för kvinnor.

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

Vår utskottsgrupp påpekar att propositionen innehåller en mycket begränsad konsekvensanalys ur jämställdhetsperspektiv. Avsaknaden av en ordentlig bedömning av konsekvenserna för jämställdheten har lett till att de oönskade konsekvenserna för flickor och kvinnor förblir osynliga, trots att det är en viktig säkerhetsfråga. Vi ser det därför som nödvändigt att i detta sammanhang påminna om att Finland som stat har förbundit sig till internationella förpliktelser enligt vilka landet ska avhålla sig från alla åtgärder som ökar risken för våld mot flickor och kvinnor eller som annars försämrar kvinnornas ställning.

Konsekvenser för damidrotten

Enligt ett yttrande från Finlands Olympiska Kommitté är tävlingssystemet inom idrotten i regel indelat i två serier enligt kön, eftersom könet har en betydande inverkan på prestationsförmågan och den fysiska kapaciteten inom många idrottsgrenar. I grenar där könet inte är av betydelse för tävlingsprestationen, eller där könet endast har liten betydelse, tävlar ofta båda könen i samma tävlingsserie. Tävlingsidrottens trovärdighet förutsätter att de tävlande tävlar på lika villkor och att ingen har orättvisa eller oproportionella fördelar i förhållande till de andra tävlande. Hormonbehandlingar och andra medicinska könskorrigeringar minskar risken för en sådan fördel som särskilt har att göra med testosteronnivåerna, muskulaturen och kroppsbyggnaden. Utan en medicinsk könskorrigering är möjligheten till en sådan förmån uppenbar i synnerhet för en man som korrigerat sitt kön till kvinna. Enligt gällande lagstiftning förutsätter fastställandet av juridisk könstillhörighet medicinska behandlingar (avlägsnande av testosteron eller hormonbehandlingar hos kvinnor med transbakgrund), vilket inom idrotten kan anses inverka på att en person som korrigerat sitt kön inte får några betydande fördelar av sitt tidigare kön. Om fastställandet av kön i fortsättningen grundar sig på en anmälan utan krav på könskorrigering måste man inom idrotten på andra sätt försäkra sig om att konkurrensen är rättvis, särskilt inom damidrotten.

I ett yttrande från Naisten rintama ry har det lyfts fram att det delvis kan vara omöjligt att samordna flickors, kvinnors och transpersoners rättigheter, såsom det konstaterats inom idrotten. Många internationella idrottsförbund har beslutat att organisera egna tävlingsklasser för transidrottare, både för att garantera en rättvis behandling av flickor och kvinnliga idrottare och för att garantera deras säkerhet. Lösningen innebär också att transkvinnor inte behöver en lång behandlingsperiod, under vilken deras testosteronvärden på konstgjord väg har hållits nere. Beslutet är till alla delar förnuftigt, eftersom tävlingsidrotten även i övrigt är organiserad utifrån biologiska egenskaper, såsom ålder, vikt, funktionsnedsättning och kön. Den här modellen syftar till att förena olika gruppers rättigheter.

Sannfinländarnas utskottsgrupp beklagar att regeringen i sin proposition inte har vidtagit några åtgärder för att trygga de kvinnliga idrottarnas rättigheter. Vi anser att det för att trygga en rättvis behandling av kvinnliga idrottsutövare är nödvändigt att för transidrottare ordna egna tävlingsserier i sådana grenar där en person som korrigerat sitt kön till kvinna skulle få oskäligen fördelar i förhållande till en idrottsutövare som är född som kvinna.

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

Avslutningsvis

Sannfinländarnas utskottsgrupp anser att det ligger i den enskildes eget intresse att ett villkor för fastställande av juridiskt kön alltid också är en medicinsk utredning om att personens upplevelse av sitt kön är stabil och att han eller hon förstår betydelsen och konsekvenserna av att fastställa könet. I samband med exempelvis att en allvarlig psykotisk sjukdom förvärras eller vid dissociativ identitetsstörning kan en persons upplevelse av sitt kön tillfälligt vara störd eller förändrad på ett sätt som inte motsvarar hur han eller hon varaktigt upplever sig själv. Trots detta kan en sådan person komma att ansöka om fastställande av kön, eftersom han eller hon själv vid tidpunkten för ansökan är övertygad om saken och mycket väl kan ha förmåga att göra den ansökan som behövs för att byta könstillhörighet. Vid byte av könstillhörighet är det dock fråga om en betydande rättshandling som påverkar individens rättigheter och skyldigheter. Eftersom handlingen också påverkar den omgivande gemenskapen är det nödvändigt att så tillförlitligt som möjligt utreda hur bestående en persons sinnestillstånd och upplevelse av sitt kön är. Kravet på att en medicinsk utredning ska läggas fram är nödvändigt i detta avseende.

Vi påminner om att åtskiljandet av fastställande av juridiskt kön från medicinska undersökningar och behandlingar öppnar tydliga möjligheter till strategiskt beteende och missbruk, såsom det konstaterats vid utskottets sakkunnigutfrågning. Denna möjlighet har bedömts öppet också i själva propositionen. Eftersom könet i praktiken i fortsättningen kan bytas fram och tillbaka med några månaders mellanrum, kan systemet användas bland annat för att maskera en persons verkliga identitet i olika brottsliga syften. Personuppgifterna kan bytas exempelvis för att möjliggöra bedrägerier. Fastställandet av könstillhörigheten kan också utnyttjas till exempel för att kringgå könskvoterna eller för att få bättre poäng i sådana urvalsprov där kvinnorna har lättare krav på fysiska tester, såsom urvalsprovet vid Polisyrkeshögskolan.

Vi oroar oss också för tillförlitligheten hos statistiska uppgifter som är viktiga för jämställdheten mellan könen och likabehandlingen av olika människogrupper. Insamling av könsuppdelad statistisk information är livsviktig med tanke på uppföljningen av jämställdheten mellan könen. Självdefinition av könet skulle dock i fortsättningen göra statistikföringen otillförlitlig. När könet blir en anmälningsfråga kan den som till sina biologiska egenskaper är man juridiskt sett vara kvinna, varvid han eller hon ska hänföras till den datainsamling som gäller kvinnor. Enligt de sakkunniga som utskottet har utfrågat har detta till exempel i Storbritannien lett till att sexualbrott som begås av män som har fastställt sitt juridiska kön som kvinna i statistiken har antecknats som brott begångna av kvinnor. Också i Norge har ett rekordstort antal sexualbrott registrerats som brott begångna av kvinnor efter att den lagstiftning som baserar sig på självdefinition av könet trädde i kraft. Det snedvrider statistiken avsevärt, eftersom sexualbrott som begås av kvinnor i själva verket är relativt sällsynta.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att lagförslagen i propositionen innehåller flera grundläggande och betydande problem som inte kan åtgärdas utan att propositionen bereds på nytt. Sannfinländarnas utskottsgrupp föreslår således att lagförslagen förkastas.

Förslag

Vi föreslår

Betänkande ShUB 42/2022 rd
Reservation 2 /saf

att riksdagen förkastar lagförslagen,

att riksdagen förkastar utskottets förslag till uttalande 1 och

att riksdagen godkänner två uttalanden. (*Reservationens förslag till uttalanden*)

Reservationens förslag till uttalanden

1. Riksdagen förutsätter att regeringen bereder och lämnar en proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning som säkerställer att rättigheterna för idrottsutövare som är födda som kvinnor tillgodoses när en idrottsutövares transbakgrund ger en orättvis tävlingsfördel i förhållande till en idrottsutövare som är född som kvinna.

2. Riksdagen förutsätter att regeringen gör en ändamålsenlig konsekvensanalys ur jämställdhetsperspektiv av lagstiftningen om könsfastställelse, där man särskilt beaktar lagstiftningens konsekvenser för personer som är födda som kvinnor samt deras rättigheter och säkerhet, och vid behov vidtar åtgärder för att säkerheten eller ställningen för personer som är födda som kvinnor inte försämras.

Helsingfors 19.1.2023

Arja Juvonen saf

Minna Reijonen saf